

MEDIASAVODXONLIKNING YOSH AVLOD MA'NAVİYATIGA TA'SIRI

Pozilov Hamidjon Ikromjon o'g'li
Qo'qon universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Tamaddunning eng muhim vazifasi
insonni fikrlashga o'rgatishdir¹.

Tomas Edison

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada yoshlar ma'naviyatida mediasavodxonlikning o'rni, turli ta'sirlarga ega axborot xurujlaridan ularni himoyalash, ijtimoiy tarmoqlardan kelayotgan ma'lumotlarni saralay olish ko'nikmalarini shakllantirish, qolaversa, ta'lim sohasida mediavositalaridan unumli foydalanish haqida atroflicha fikr yuritilgan. Internet orqali uyushtirilayotgan axborot xurujlarining yoshlar ongiga ta'sirini anglagan holda, zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalaridan ko'proq xavfsiz va ijobiy maqsadlarda foydalanish yo'llarini topishimiz maqsadga muvofiqdir. Ana shunday samarali yo'llardan biri – ta'lim sohasini media texnologiyalari bilan yanada takomillashtirish zarurligi haqida xulosalar mavjud. Zero, «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» ekanligini unutmashimiz, doimo sergak turishimiz lozimligini anglatadi.*

***Kalit so'zlar:** axborot xavfsizligi, axborot asri, mediata'lim, mediasavodxonlik, multimediali dars, ma'naviy-ma'rifiy yuksalish, videorolik, mediamadaniyat, internet, fuqarolik pozitsiyasi, integratsiya, intellekt.*

Asrimizda internet jadal sur'atlarda rivojlanib, imkoniyatlari tobora ortib bormoqda. Yurtboshimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, «Axborot xavfsizligini ta'minlash va axborotni himoya qilish tizimini

¹<https://infourok.ru/ispolzovanie-form-mediaobrazovaniya-v-uchebnovospitatelnom-processe-mladshih-shkolnikov-3260157.html>

takomillashtirish, axborot sohasidagi tahdidlarga o'z vaqtida va munosib qarshilik ko'rsatish» muhimdir.

Mafkura qamrovi yadro poligonlaridan kuchli va keng bo'lgan vaziyatda ommaviy axborot vositalari manipulyatsiya, targ'ibotning eng ta'sirchan vositasiga, eng xatarli qurolga aylandi, desak adashmagan bo'lamiz. Zero, axborot havodan ham zaruriy, yorug'likdanda tezroq tarqayotgan zamonda yashayapmiz.

Shu bilan birga, bugun biz yaxlit axborot makonidan ayro taraqqiy eta olmaymiz. «Axborot asrida» yaratilgan naqlnamo bir fikrda, «axborot sust aylangan jamiyatda tafakkurlar ham sust ishlar emish». Shunday jarayonda, axborotdan bahramandlik, axborotdan to'g'ri foydalanish, to'g'rini noto'g'ridan ajrata olish nafaqat har bir fuqarodan talab qilinmoqda, balki axborotlashgan jamiyatda axborot qabul qilish, unga ishlov berish va tarqatish, matn yaratish imkoniyatiga ega bo'lgan har bir insonga mana shunday bilimlar zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Zero, madaniy-ma'rifiy ishlarning keng targ'iboti, ma'naviyatimiz taraqqiyotini ommaviy axborot vositalarisiz tasavvur qilish qiyin.

«2022 – 2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11-may 2022-yildagi PF-134-sonli Farmonida Xalq ta'limi vazirligiga multimedia ilovalarini ishlab chiqish talabi qo'yilgan bo'lib, unga ko'ra maxsus elektron tizimlar (S-testing, Onlinedu, Raqamli darsliklar va boshqalar) orqali multimedialar berib borilishi aytib o'tilgan.

2022-yil yakuniga qadar yangi avlod darsliklari uchun 10 ta mobil elektron resurs va 100 ta multimedia mahsulotlarini yaratish ko'zda tutilgan. Mutaxassislar tomonidan tayyorlangan elektron resurslar o'quvchilarning bilimlarini to'ldirishga xizmat qiladi.

Mavzular yuzasidan shakllantirilgan multimedia mahsulotlari, o'qituvchiga ko'makchi, ota-onalarga yo'l ko'rsatuvchi, o'quvchiga esa bilimlarni mukammal o'zlashtirish imkonini beradi. Multimedialar orqali o'quvchilar o'zlariga mediata'lim beradilar.

Boshlang'ich ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Shu sababdan boshlang'ich sinf darslarini o'rganishda rivojlantiruvchi muammoli hamda pedagogik texnologiyalarning asosiy jihatlarini o'zida ifodalovchi «Multimedia dars», «Ko'rgazmali dars», «Seminar dars» kabilarni qo'llash tavsiya etiladi.

«Multimediali darslar»dan foydalanish boshlang'ich ta'lim dars jarayonida sifat va samaradorlikni oshirish imkonini beradi².

Erkin, ochiq ommaviy axborot vositalari demokratik jamiyat uchun zarurdir. Mediata'lim kelajak avlodlar nafaqat ko'rganlari va eshitganlari bilan shakllanmasliklarini, balki o'zlari uchun ham o'ylashlarini ta'minlaydi.

O'quvchilarga media manbalaridan to'plangan ma'lumotlarni qanday qilib samarali saralash, tanlash, tartibga solish, saqlash va ulardan o'z ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshirishda foydalanishni o'rgatish judayam muhim jarayondir.

O'quvchilaringizga ommaviy axborot vositalarining aqlli va rostgo'y ijodkori bo'lishga o'rgating va bu nima uchun muhimligini tushuntiring. Agar biror narsani anglatmasa, ommaga ortiqcha foydasiz, chalg'ituvchi ma'lumot kerak emas³.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda axborot xizmatlari tizimini takomillashtirish borasida muhim qadamlar qo'yildi. Internet tufayli yangiliklar yorug'lik tezligida butun dunyo bo'ylab sayohat qilishi, yolg'on, fitna nazariyalari, noto'g'ri ma'lumotlar ham shunday bo'lishi mumkin. Internetda yolg'on ham juda tez tarqaydi va ko'pchilikka mislsiz moddiy yoki ma'naviy zararlar yetkazishi mumkin. Mediasavodxonlik odamlarga tanqidiy fikrlovchi va ijodkor, samarali muloqotchi va faol fuqarolar bo'lish imkonini beradi.

Bolalarning aksariyati ommaviy axborot vositalaridan o'z-o'zini o'qitib, ma'naviy yuksalish uchun emas, balki doimiy o'yin-kulgi uchun foydalanadi. Mavjud ommaviy axborot vositalarining katta miqdori ko'pincha bolalar uchun mo'ljallanmagan. Bolalarning tanqidiy ongi va ularning taqlid qilish qobiliyati faqat bolaning ruhiyatiga zarar yetkazadi, yuqori axloqiy shaxsni rivojlantirish

² Science and Education" Scientific Journal / May-2020

³ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Mediasavodxonlik>

imkoniyatini istisno qiladi. Ushbu vaziyat bilan bog'liq holda, mediata'lim - media xabardorligini, media savodxonligini va media kompetensiyasini shakllantirish jarayoniga ehtiyoj paydo bo'ladi.

Mediata'lim elementlarini tarbiya, o'qish, musiqa, rasm chizish va boshqa fanlarga integratsiya qilish yaxshi samara beradi.

Mashg'ulotlarni o'tkazish uchun L.M. Bajenovning o'qituvchi uchun «Maktab o'quvchilarining media ta'limi» 1-4-sinflar uchun yozilgan o'quv qo'llanmasidan foydalanish mumkin. O'quvchilarning media-mahsulotlar qanday yaratilganligi va bolalarning ijodiy faoliyati orqali qanday ta'sir ko'rsatishi bilan tanishish va xabardor qilish ularda faol qiziqish uyg'otadi.

Boshlang'ich sinf darslariga media ta'lim elementlarini integratsiyalash juda ham muhim. Biror mavzu doirasida ma'naviy teledastur, multfilm, klip, kino yoki roliklardan foydalanish o'quvchining turli kompetensiyalarini, axloqiy tarbiyasini yanada rivojlantirib, fanlarni o'zlashtirishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Har qanday bola vizual ma'lumotlarga e'tiborsiz bo'lmaydi. Agar videorolik yoki film, hikoya yuzasidan tezkor savollar bilan ko'proq murojaat qilsangiz, ko'rayotgan, eshitayotgan, o'qiyotgan ma'lumotiga yanada diqqatliroq bo'lganining guvohi bo'lamiz. Bu bolalar media madaniyatini rivojlantirish bugungi kunda qanchalik dolzarb ekanligi haqida o'ylashga asos bo'ladigan yaxshi misoldir.

Demak, zamonaviy animatsion va badiiy filmlar bolalardan ko'rgan narsalarini sinchiklab kuzatish va chuqurroq tushunishni talab qiladi. Shuning uchun muallifning maqsadlarini tushunish, mediamahsulot sifatini tanqidiy baholash va uni ongli ravishda tanlashni o'rgatish kerak.

An'anaviy tarzda mediasavodxonlik shaxsning ma'naviy-ma'rifiy asarlarni tahlil eta olish va sifatli matnlarni yaratishidan iborat bo'lgan bo'lsa, bugunga kelib mediasavodxonlik – axborotning nega va nima uchun uzatilayotganligini bilish demakdir. Mediasavodxon inson o'ziga bu axborotni kim va nima maqsadda

yaratgan? Ushbu xabar men uchun zarurmi? degan savolni bera olishi va to'g'ri xulosa chiqarishi, unga nisbatan tanqidiy yondoshishi lozim⁴

Ayni paytda mediata'lim asoslarini har bir ta'lim muassasi o'quv dasturiga kiritish, bolalarga maktabgacha, maktab ta'lim jarayonida uning asoslarini interaktiv, turli o'yinlar shaklida tushuntirish, o'sib kelayotgan avlod tomonidan shiddatli axborot oqimida ma'naviy yuksalishiga mosini tanlash va unga tanqidiy yondashgan holda baholay olish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida yoshlarning kelajakdagi fuqarolik pozitsiyasini yanada mustahkamlanishiga, jahonda yuz berayotgan voqea-hodisalarni xolis baholab, to'g'ri qaror qabul qila olishiga, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllanishiga asos bo'ladi⁵.

XXI asrning birinchi o'n yilligi uchun YUNESKO va IFLA mediasavodxonlik va axborot savodxonligi integratsiyasi konsepsiyasini tashkil etuvchi yangi tashabbuslarni belgilab berdi⁶.

O'zbekiston ta'lim tizimiga media savodxonlikni joriy etish, boshlang'ich sinflardan tortib, to oliy ta'limgacha «Mediasavodxonlik», «Mediamadaniyat», «Mediapedagogika» nomli darajama-daraja uzviy darslik-majmualar yaratish juda ham muhim masala hisoblanadi.

Biz hammamiz media olamida yashaymiz va har kuni media savodxonlik muammolariga duch kelamiz. Yoshlarga bunday qiyin sharoitda o'zini tutish qoidalari va o'z-o'zini himoya eta olishni o'rgatish judayam muhimdir⁷.

Mutaxassislar fikricha, mediata'lim o'quvchini mustaqil fikr yuritishga, ijodkorlik faoliyatlarini yanada rivojlantirishga, axborot olish, uni qayta ishlash, umumlashtirish, xulosa chiqarishga o'rgatadi. Ta'lim jarayonida mediata'lim qanchalik mukammal bo'lsa, u yosh avlod ma'naviyati, dunyoqarashi, intellektual salohiyatining shunchalik rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mediata'lim barcha ta'lim sohasini sifat jihatdan yanada yuqoriroq pag'ona ko'tarishga, axborot madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ya'ni, o'quvchiga o'quv jarayonida nazariy bilim berish bilan materiallarni yuqori darajadagi

⁴ <https://uzhurriyat.uz/2016/04/05/mediasavodxonlik-va-u-nima-uchun-kerak/>

⁵ <https://uzhurriyat.uz/2016/04/05/mediasavodxonlik-va-u-nima-uchun-kerak/>

⁶ <https://fayllar.org/maruzha-mashgulotlari-1-mavzu-mediasavodxonlik-va-axborot-madan.html>

⁷ <http://www.marifat.uz/marifat/ruknlar/umumii-urta-talim/Media-va-axborot-savodxonligi.htm>

zamoniviy texnika vositasida namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ta'bir joiz bo'lsa, ilg'or usullar orqali o'qitish o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi. Ular dars jarayonida o'sha mavzularni puxta o'zlashtirishlariga xizmat qiladi⁸.

Pedagog olimlar mediata'lim o'quvchilarga beriladigan dars, bilim, ma'lumotning tez, tushunarli va yodda qolarli bo'lishini ta'minlovchi ta'lim usuli ekanini e'tirof etganlar. O'quvchi o'qituvchining og'zaki ma'ruzasidan ko'ra, ko'rgazmali vositalardan foydalanib, tushuntirishidan ko'proq ta'sirlanar ekan. Ana shunda ular yetkazilayotgan mavzuni ko'proq yodida saqlab qoladi. O'quvchilarda bunday darslarga nisbatan qiziqish yuqori darajada bo'ladi. Demak, deyarli barcha fanlarni o'qitishda bunday ilg'or usuldan foydalanish foydadan xoli bo'lmaydi.

Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, «Bugungi kunda faqat yuksak ma'naviyatli, zamonaviy fikrlaydigan, intellektual rivojlangan va professional tayyorgarlikka ega bo'lgan yoshlarga sifatli, jadal va innovatsion taraqqiyotning eng muhim sharti va garovi bo'la olishi, aynan ular mamlakatning buyuk kelajagini ta'minlashi mumkinligiga kimnidir ishontirish yoki buni isbotlab berishning hojati yo'q».

So'ngi yillarda axborot texnologiyalaridan ba'zi yovuz kuchlar g'arazli maqsadlarda foydalanayotganlaridan ko'z yumib bo'lmaydi. Ular o'z sa'y-harakatlari bilan kishilarning tinch-farovon hayotiga raxna solayotganlari tashvishli holdir. Internet orqali uyushtirilayotgan axborot xurujlari yoshlar ongini zaharlashi ularning kelajagiga bolta urishdan boshqa narsa emas. Shunday sharoitda biz bu zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalaridan ko'proq ijobiy maqsadlarda foydalanish yo'llarini topishimiz maqsadga muvofiqdir. Ana shunday samarali yo'llardan biri – ta'lim sohasini media texnologiyalari bilan yanada takomillashtirishdir. Demak, mediata'lim o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish bilan bir qatorda ularni turli mafkuraviy tajovuzlardan asrashda ham muhim o'rin tutadi. Zero, «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» ekanligini unutmashimiz, doimo sergak turishimiz lozimligini anglatadi.

⁸ <http://nauka.uz>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. -T.:O'zbekiston, 2019.
2. 2022 – 2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2022 - yildagi PF-134-son farmoni va uning 1-ilovasi – // Elektron manba. O'zbekiston.
3. “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2017 yil 7 fevral, PF-4947-son//»Xalq so'zi» gazetasi, 2017 yil, 8 fevral № 28 (6722)
4. Y.Mamatova, S.Sulaymonova. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyot yo'lida. O'quv qo'llanma. Extremum-press, 2015-94 b.
5. Yaxyo Muhammad Amin. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. Movarounnahr, 2016.-672 b.
6. А.В. Федоров. Медиаобразования и медиаграмотность. Учебное пособие. М. 2018 г
7. Media va axborot savodxonligini shakllantirishning pedagogik jihatlari. O'quv-amaliy qo'llanma. Extremum-press, 2017-142 b.
8. Баженова Л.М. Медиаобразование школьника (1-4 классы) (Пособие для учителя). – М., 2004
9. Cynthia Vinney. «Very well mind». What Is Media Literacy? (2022-yil 12-yanvar).
10. Media va axborot savodxonligini shakllantirishning pedagogik jihatlari. O'quv-amaliy qo'llanma.-T.:Extremum-press, 2017.
11. Fedorov, a. Media literacy education. Moscow: ico “information for all”. 2015. 577 p.
12. Communicar media education research Journal / Primary school second grade teachers' and students' opinions on media literacy / Emine Sur, Emre Unal & Kamil Isheri / Turkey – 2014.

13. Media Literacy Toolkit in the EFL Classroom / By N. Goshylyk, V. Goshylyk, I. Malyshevskaya, T. Marchuk, D. Sabadash, U. Tykha. Ivano-Frankivsk, 2021. 164 p.
14. Хандрабура, Лоретта./Медиаобразование: (3-4 классы): учебник и руководство для учителя/Лоретта Хандрабура, Наталия Грыу, Сильвия Шпак; Центр независимой журналистики (ЦНЖ). – Кишинэу: Б. и., 2018 (F.E.-P. «Tipografia Centrală»). – 140 стр.
15. Media literacy toolkit in the efl classroom / Nataliia Goshylyk, Volodymyr Goshylyk, Iryna Malyshevskaya, Tetiana Marchuk, Diana Sabadash, Uliana Tykha / Ivano-Frankivsk Vasyl Stefanyk Precarpathian National University 2021.
16. Молодой ученый / Международный научный журнал / № 51 (289) / 2019.
17. Do‘stmuhammad H. Ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishning demokratik andozalari – T., O‘zbekiston, 2015 – B - 56.
18. Do‘stmuhammad X. Axborot mo‘jiza, joziba, falsafa. – T.: Yangi asr avlodi; 2013
19. www.lex.uz – Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
20. www.uzhurriyat.uz
21. www.marifat.uz
22. www.uza.uz